

Beata Hołowiecka, Elżbieta Grzelak-Kostulska,
Grzegorz Kwiatkowski*

UWARUNKOWANIA AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ MŁODZIEŻY Z RODZIN O NISKIM DOCHODZIE

1. Wprowadzenie

Młodzież stanowi specyficzny segment rynku turystycznego, charakteryzujący się z jednej strony dużą, na tle innych grup, aktywnością, z drugiej zaś uzależniony od „dorosłego” otoczenia. Decyduje o niej cały splot uwarunkowań zarówno tych zewnętrznych, generowanych przez otoczenie i oddziałujących na daną osobę (grupę społeczną), jak i wewnętrznych, związanych z systemem wartości i indywidualną percepcją kształtującą potrzeby i motywacje do wszelkiego działania, a więc charakteryzujących daną osobę (grupę społeczną). Niezależnie od tego czy badamy postawy i zachowania turystyczne danej grupy społecznej, czy też indywidualne konkretnej osoby, zestaw uwarunkowań będzie obejmował dokładnie te same czynniki. Inna natomiast będzie siła oddziaływania poszczególnych determinant.

Mając świadomość tych różnic, autorzy opracowania chcą wskazać, które z uwarunkowań aktywności turystycznej mają największy wpływ na zachowania turystyczne młodzieży i jak w tym świetle kształtują się postawy i aktywność młodzieży z rodzin o niskim dochodzie. Podstawę analiz stanowią badania empiryczne dotyczące preferencji i aktywności

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Geografii, 87-100 Toruń, ul. Gagarina 9, e-mail: b_holow@umk.pl, grzelak@umk.pl, gregory.pl.kwiatkowski@gmail.com.

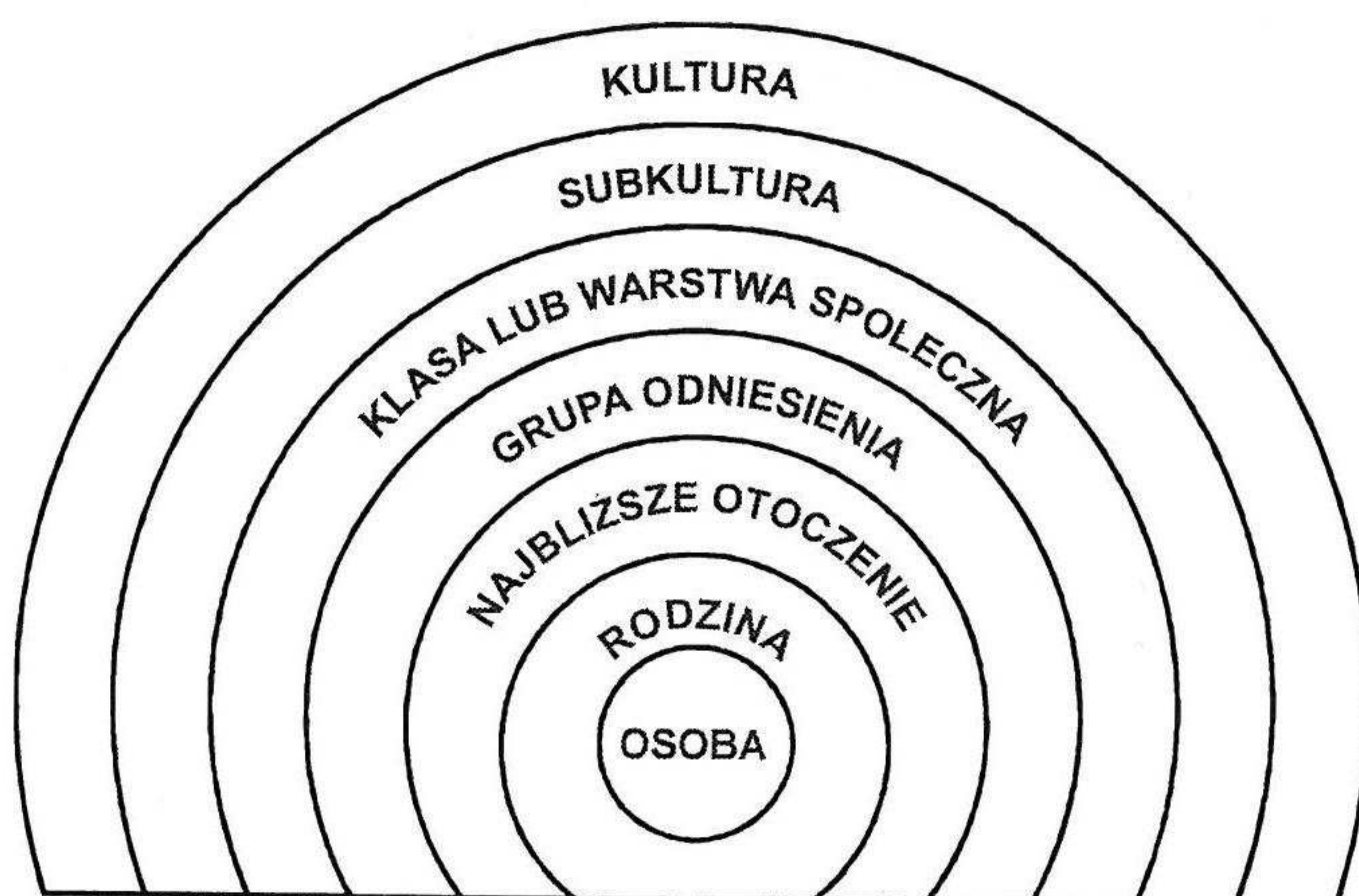
turystycznej uczniów szkół ponadgimnazjalnych (przy czym grupę docelową, ze względu na stopień trudności sformułowanych w kwestionariuszu pytań, ograniczono do uczniów ostatnich klas).

Duży wpływ na faktyczną aktywność turystyczną mają czynniki ekonomiczne, prawno-administracyjne, demograficzne oraz geograficzne. Kształtują one zewnętrzne uwarunkowania ruchu turystycznego przyczyniając się do uproszczenia, lub przeciwnie utrudnienia, realizacji podróży turystycznej. Mogą zatem albo zachęcać do podejmowania decyzji nabywczych, albo przeciwnie, przesądzać o rezygnacji z dokonania zakupu określonego produktu lub usługi turystycznej.

Przenosząc te ogólne spostrzeżenia w polskie realia, szczególnego znaczenia, z uwagi na niekorzystną sytuację materialną dużej części społeczeństwa, nabierają uwarunkowania ekonomiczne. Jak dowodzą badania (m.in. Grzelak-Kostulska i in. 2010, Śniadek 2007), ten istotny, z punktu widzenia możliwości swobodnego dysponowania czasem wolnym, czynnik wyraźnie dominuje w procesie decyzyjnym Polaków, podczas gdy w wielu krajach wysoko rozwiniętych o wyborze miejsca i formy wypoczynku decydują w większym stopniu czynniki pozaekonomiczne. Omawiając problem aktywności turystycznej dzieci i młodzieży w tym kontekście należy podkreślić, że ograniczenia finansowe istotnie modyfikują uczestnictwo w turystyce, przy czym społeczne czynniki wskazują, że potrzeba wypoczynku dzieci i młodzieży jest powszechnie akceptowanym priorytetem. Biorąc to pod uwagę, założono, że faktyczna aktywność turystyczna młodzieży będzie wyższa, niż wynikałoby to tylko i wyłącznie z sytuacji finansowej ich rodzin. W tym kontekście za istotny problem badawczy uznano ustalenie, czy aktywność turystyczna młodzieży z rodzin najgorzej sytuowanych materialnie odbiega od ogólnych tendencji.

Z uwagi na trudną sytuację materialną wielu polskich rodzin niezwykle ważną rolę, również w zakresie zapewnienia dzieciom możliwości uczestnictwa w turystyce, odgrywa pomoc socjalna i działalność różnych instytucji społecznych. Co prawda, wraz z transformacją gospodarczą, na skutek prywatyzacji bądź upadku większości państwowych zakładów pracy, pomoc socjalna w tym zakresie została bardzo zredukowana. Niemniej jednak, nawet w takiej bardzo okrojonej, w porównaniu z przeszłym okresem, formie przyczynia się do poprawy dostępu do różnych form turystyki.

O aktywności turystycznej dzieci i młodzieży w dużym stopniu decydują dorośli: przede wszystkim rodzice, ale również środowisko społeczne, w jakim wznoszą się (zarówno najbliższe otoczenie, jak i grupa odniesienia, klasa lub warstwa społeczna, na kulturze kończąc). Złożoność problematyki postępowania konsumenta w turystyce w tym kontekście wyjaśnia m.in.: teoria motywacji T.B. Veblena. Zgodnie z tą teorią człowiek znajduje się w centrum obszaru, na którym przenikają się wpływy szeroko rozumianego otoczenia społecznego. Może być ono schematyczne, przedstawione w postaci kręgów (rys. 1), z których każdy inicjuje pewne zjawiska i procesy, oddziałujące na zachowania nabywcze i konsumpcyjne (Nowak 1995, s. 33).

Rys. 1. Kręgi społeczne według T.B. Veblena
Źródło: L. Nowak (1995, s. 33)

Teoria motywacji nie jest jedyną, którą można wykorzystać w wyjaśnianiu znaczenia czynników społecznych w kształtowaniu popytu turystycznego. Bardzo pomocny w tym zakresie jest tzw. profil społeczny konsumenta, uwzględniający obok wymienionych czynników również: status i odgrywane role społeczne, normy społeczne i wzorce wydatkowania (Garbarski 1994, Niezgoda, Zmyślony 2006). W przypadku badania aktywności turystycznej dzieci i młodzieży niezwykle istotne wydają się dwa z nich: faza cyklu rodziny (stanowi o potrzebach, ale również możliwościach realizacji podróży turystycznych) (Nowak 1995, s. 67–68, Lawson 1999) oraz status i pełnione funkcje społeczne (decydują o priorytetach i skłaniają do określonych wzorców zachowań). Na gruncie tych

koncepcji założono, że decyzje nabywcze dotyczące organizacji czasu wolnego w rodzinach, które mają na utrzymaniu dzieci podporządkowane są w pierwszej kolejności właśnie potrzebom dzieci. Wymiernym efektem takiej postawy będzie wzrost aktywności rodzin z dziećmi oraz większa aktywność turystyczna młodzieży w porównaniu z innymi grupami społecznymi (wieku). Ważne zatem wydaje się na tym tle ustalenie, czy poziom dochodów istotnie modyfikuje te postawy.

Kolejną istotną grupą czynników determinujących konsumpcję turystyczną jest profil psychologiczny konsumenta, na który składa się osobowość, procesy poznawcze i procesy aktywizujące (Nieżgoda, Zmyślony 2006). W dużym uproszczeniu cechy osobowościowe decydują o tym, w jaki sposób postrzegamy siebie i otoczenie oraz jak reagujemy na bodźce zewnętrzne. Procesy poznawcze obejmujące: percepcję, proces uczenia się i rozwiązywania problemów, bazujące na zdobytym doświadczeniu, decydują o modyfikacji zachowań jednostki i przesądzają o indywidualnej wrażliwości na ryzyko. Natomiast procesy aktywizujące, do których zalicza się emocje, postawy, opinie i motywacje, utrzymują jednostkę w stanie zaangażowania i ciekawości, przejawiających się w chęci działania. Zarówno czynniki określające profil psychologiczny, jak i społeczny, kształtują łącznie styl życia, który można utożsamiać ze sposobem bycia w świecie wyrażającym się działaniami, zainteresowaniami oraz poglądami (Nieżgoda, Zmyślony 2006, s. 110).

Ostatnim z grupy pozaekonomicznych czynników decydujących o popycie turystycznym jest proces motywacji. O szczególnym znaczeniu motywacji w turystyce decyduje fakt, że to one na skutek indywidualnego wartościowania potrzeb skłaniają do określonego działania (Nieżgoda, Zmyślony 2006). Podobnie jak potrzeby, tak i motywacje zmieniają się w ciągu życia. W przypadku młodzieży dominują motywacje towarzyskie i poznawcze w odróżnieniu od osób starszych, dla których najczęstszym celem podróży turystycznej jest wypoczynek lub poprawa zdrowia. W związku z tym założono, że młodzież ze względu na posiadaną wiedzę, a także dostęp do informacji i nowoczesnych sposobów komunikacji częściej niż inne grupy wiekowe wykorzystuje turystykę jako atrakcyjny sposób rozwijania własnych zainteresowań i pasji, co znajduje swoje odzwierciedlenie w zróżnicowanych motywacjach i formach turystyki. Ponadto wiedza i umiejętności młodego pokolenia ułatwiają im pokonywanie wszelkiego rodzaju barier od prawno-administracyjnych po

finansowe. W badaniu podjęto próbę ustalenia, na ile ważnym czynnikiem modyfikującym te postawy i zachowania jest poziom zamożności.

Dużą rolę w kreowaniu aktywności turystycznej młodzieży odgrywa szkoła oraz inne instytucje społeczne, w tym te stawiające sobie za cel wyrównywanie szans rozwoju dzieci i młodzieży pochodzących z różnych środowisk społecznych. Edukacyjna i wychowawcza funkcja turystyki sprawia, że jest ona chętnie stosowanym środkiem niwelowania tych dysproporcji. Dlatego też działalność różnych instytucji społecznych może przyczyniać się do większej aktywności turystycznej młodzieży.

Podstawę prezentowanej dalej analizy stanowią badania ankietowe przeprowadzone w technice PAPI – *Paper and Pencil Interview*. Wywiady kwestionariuszowe przeprowadzono w kilkunastu szkołach ponadgimnazjalnych (ze względu na strukturę szkolnictwa przede wszystkim w liceach ogólnokształcących) w kilku miastach różnej wielkości. Próbę celową, określoną na podstawie nielosowego schematu, stanowili uczniowie ostatnich klas. Formularz ankiety skonstruowano w klasyczny sposób, posługując się w przeważającej większości pytaniami zamkniętymi z zastosowaniem skali dychotomicznej, nominalnej i zmodyfikowanej wersji skali Likerta. Wielkość próby sięgała łącznie ponad 720 osób. Badanie przeprowadzono od kwietnia do czerwca 2010 r. Po wstępnej weryfikacji odrzucono nieprawidłowo wypełnione ankiety, z pozostałych 680 utworzono bazę danych w programie PASW Statistics.

W celu ustalenia siły oddziaływania poszczególnych determinant aktywności turystycznej na populację młodzieży porównano uzyskane wyniki z analogicznymi badaniami przeprowadzonych wśród studentów, osoby aktywnych zawodowo oraz osób w wieku emerytalnym.

2. Charakterystyka aktywności turystycznej młodzieży

Przystępując do badania aktywności turystycznej młodzieży, sprawdzono, jakie jest ogólne nastawienie tej grupy wiekowej do turystyki. W tym celu posłużono się pytaniem: „Czy lubisz podróżować w celach turystycznych?” Zdecydowana większość badanych, tj. 88%, odpowiedziała twierdząco. W porównaniu z innymi grupami wiekowymi należy wskazać, że więcej twierdzących odpowiedzi dali studenci (93%) i aktywni zawodowo w wieku 18–44 lata (91%). Odsetek twierdzących odpo-

wiedzi spadał wraz z wiekiem. W grupie badanych seniorów już tylko 67% deklarowało, że lubi podróżować. Sprawdzone również, jak zamiłowanie do turystyki realizowane jest w praktyce. Uzyskane wyniki wskazują, że faktyczna aktywność w tym zakresie jest we wszystkich uwzględnionych w analizie kategoriach wiekowych mniejsza. W grupie studentów podróże turystyczne realizowało najwięcej ze wszystkich, tj. 88% ogółu, wśród uczniów 75%; w grupie aktywnych zawodowo (18–44 lata) 77,4%, a w kategorii 45–60/65 lat 66,4% ogółu oraz wśród seniorów tylko 46%. A zatem największą aktywnością cechują się te grupy, które z uwagi na wiek obejmują rodziny z dziećmi na utrzymaniu.

Większą aktywność turystyczną rodzin z dziećmi na utrzymaniu potwierdziły również modułowe badania gospodarstw domowych, poświęcone problematyce turystyki i wypoczynku przeprowadzone w latach 2005 i 2009 przez Departament Badań Społecznych GUS (*Turystyka ... 2005, 2010*). Wyniki tego cyklicznego badania wykazały, że największą aktywnością charakteryzują się czteroosobowe gospodarstwa domowe, które w zdecydowanej większości stanowią rodziny z dziećmi (65%), podczas gdy gospodarstwa bez dzieci uzyskały wskaźnik o 16 punktów procentowych niższy. Również interpretacja wyników zamieszczona w cytowanym raporcie wyjaśnia tę prawidłowość faktem, że to właśnie dzieci częściej uczestniczą w wyjazdach turystycznych.

Ponadto warto zwrócić uwagę na skalę dysproporcji między deklarowaną pozytywną postawą wobec turystyki (wyrażoną stwierdzeniem „lubię podróżować”) a faktyczną aktywnością turystyczną w poszczególnych grupach wieku. Najmniejsza była w przypadku studentów (na poziomie 5 punktów procentowych), w przypadku uczniów i osób aktywnych zawodowo w wieku 18–44 lata osiągała ok. 13–14%, natomiast zdecydowanie największa była w grupie seniorów 21%. Spostrzeżenie to potwierdza, że wraz z wiekiem wzrasta liczba ograniczeń lub ulega osłabieniu motywacja i umiejętność pokonywania przeszkód. Zdecydowanie największa aktywność studentów w tym względzie może być związana zarówno z uwarunkowaniami psychologicznymi (motywacje), jak i większymi możliwościami realizacji podróży turystycznych, za sprawą m.in. większego zasobu czasu wolnego i możliwości samodzielnego podejmowania decyzji, czego pozbawiona jest niepełnoletnia młodzież.

W badaniu autorzy podjęli próbę bardziej obiektywnej oceny aktywności turystycznej niż deklarowane uczestnictwo w wyjazdach turysty-

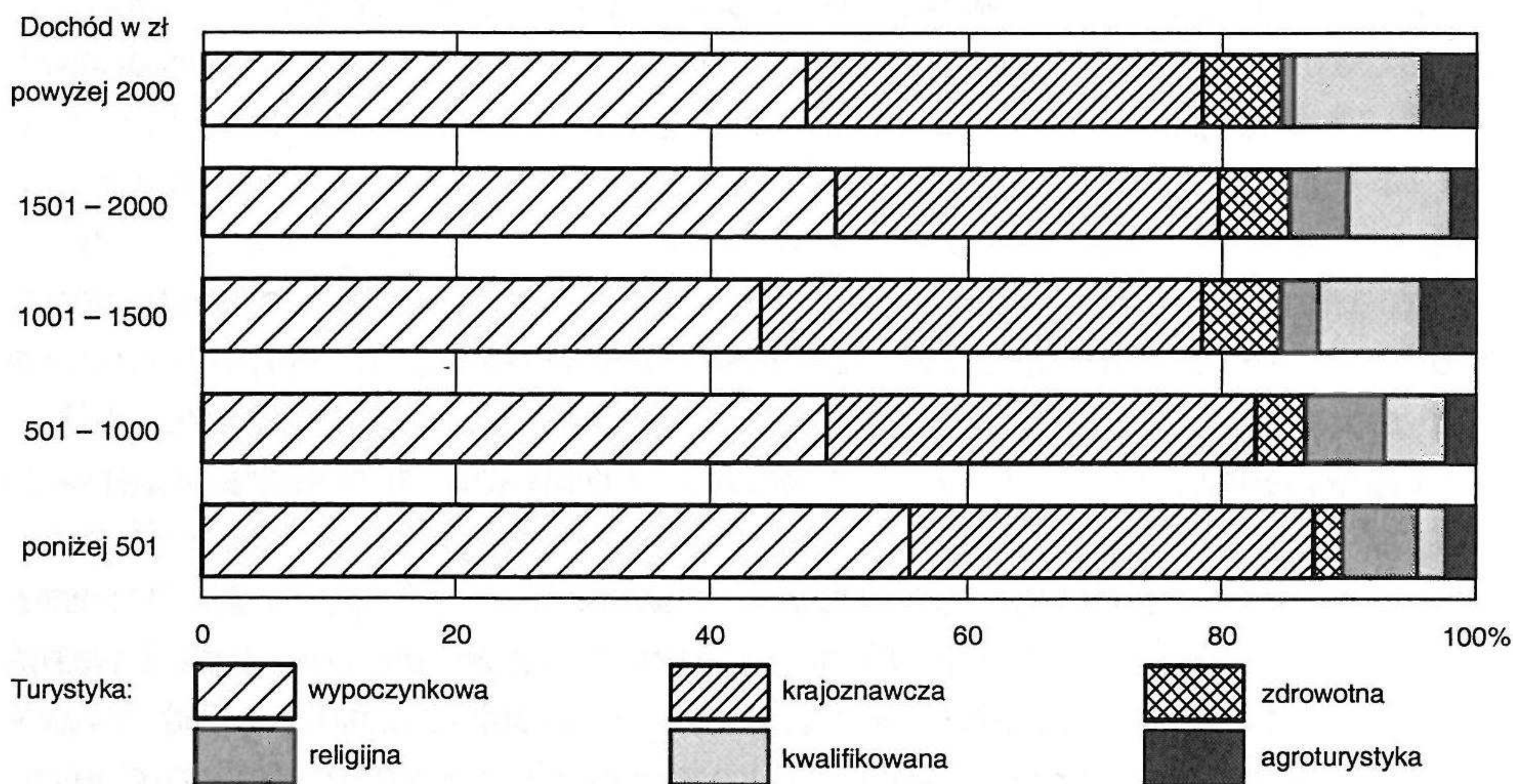
cznych. Skłoniła do tego również świadomość, że samo pojęcie turystyki jest dość powszechnie rozumiane w zawężonym zakresie (nie uwzględnia np. wyjazdów do rodziny, podróży służbowych czy turystyki zdrowotnej). Stąd też wynikają rozbieżności danych uzyskanych na podstawie struktury odpowiedzi na różne pytania. Dlatego autorzy postanowili ustalić, w jakiego typu wyjazdach (uwzględniając rodzaj ruchu turystycznego i czas trwania) uczestniczą uczniowie i jaka jest ich częstotliwość.

Analiza preferowanych rodzajów turystyki wykazała, że najbardziej popularna wśród młodzieży szkolnej była turystyka wypoczynkowa (korzystało z niej prawie 80% uczniów), następnie krajoznawcza (44%). Pozostałe formy były znacznie rzadziej wybierane: turystykę kwalifikowaną aktywnie uprawiało 8,3% młodzieży, a religijną ok. 7%. W przypadku studentów stwierdzono podobny rozkład, przy czym obok dominującej formy wypoczynkowej (75%) wyraźnie wzrastało zainteresowanie turystyką aktywną, tj. krajoznawczą (62%) i kwalifikowaną (11%). W porównaniu z uzyskanym rozkładem aktywności turystycznej osób dojrzałych i starszych młodzież cechuje większe zróżnicowanie preferowanych rodzajów turystyki. Znamienne jest również to, że znacznie częściej niż ludność starszych kategorii wiekowych, wykazuje ona zainteresowanie kilkoma formami turystyki, co może świadczyć zarówno o procesie kształtowania się zainteresowań, jak i większej polaryzacji motywacji.

Obok wieku istotnym czynnikiem modyfikującym aktywność i preferencje turystyczne jest dochód. Przeprowadzone badania wykazały, że siła oddziaływania czynnika ekonomicznego (w postaci uzyskiwanego dochodu na 1 osobę w gospodarstwie domowym) na młodzież jest znacznie mniejsza niż w pozostałych starszych kategoriach wiekowych. Wysokość uzyskiwanego dochodu determinuje co prawda uprawianie najbardziej kosztownych rodzajów turystyki (np. kwalifikowanej), ale nie ogranicza popularności turystyki krajoznawczej (rys. 2). Analogiczna analiza przeprowadzona w populacji osób aktywnych zawodowo i seniorów wykazała natomiast wyraźną zależność między udziałem aktywnie uprawiających turystykę krajoznawczą a dochodem.

Ważną cechą aktywności turystycznej jest czas trwania i częstotliwość wyjazdów. Na potrzeby oceny tych parametrów zastosowano podział podróży turystycznych na krótkookresowe (do 3 dni) i dłuższe, przy czym w ramach drugiej z wymienionych kategorii wyznaczono dodatkowo 1–2-

tygodniowe i dłuższe niż 2 tygodnie. Częstotliwość określono natomiast stosując skalę od „w tygodniu (po pracy czy szkole)”, w weekendy (bez noclegu i z noclegiem), w czasie urlopu/wakacji.

Rys. 2. Zależność między wysokością dochodu (na 1 osobę w gospodarstwie domowym) a rodzajem uprawianej przez młodzież turystyki

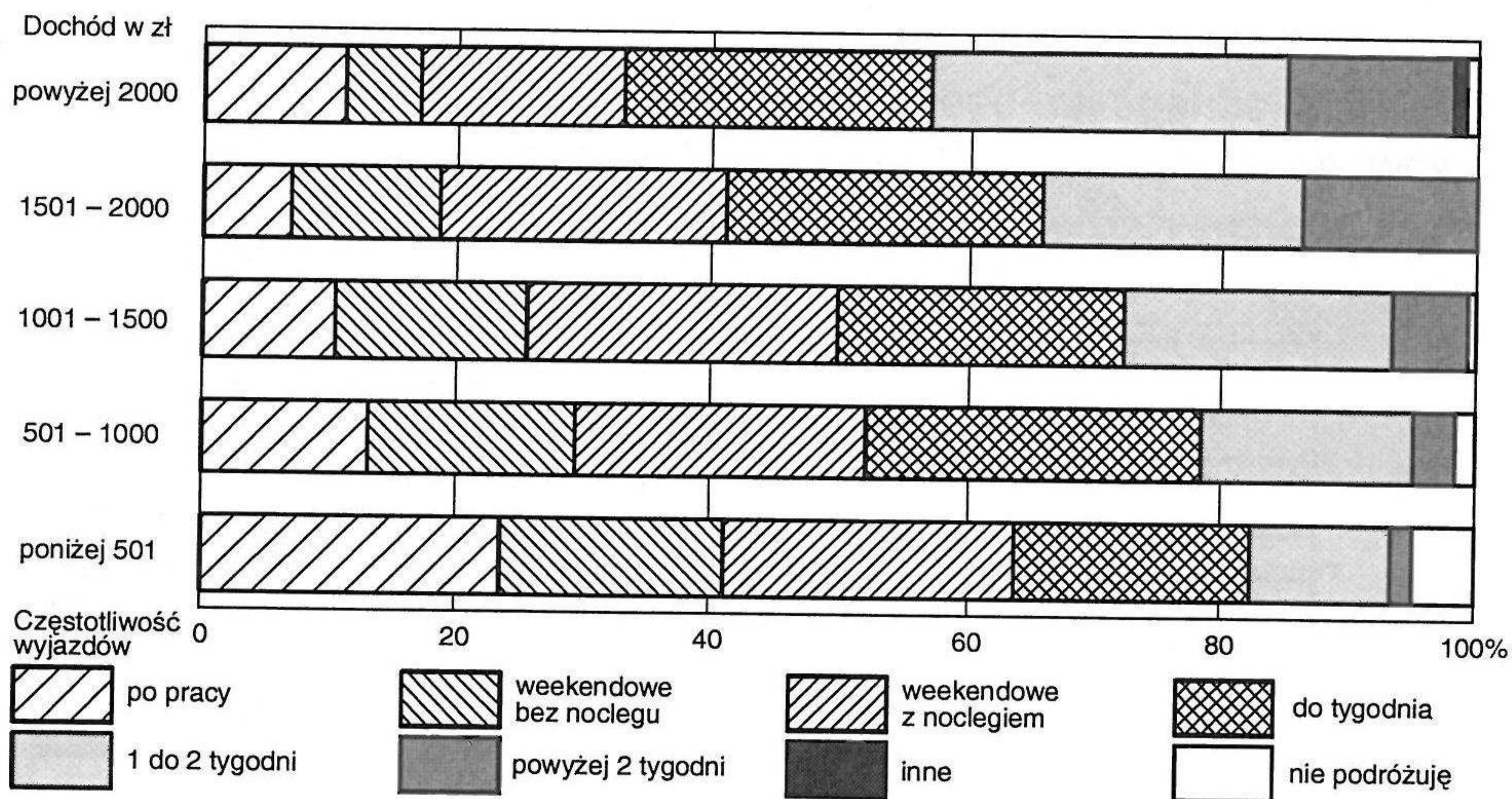
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Uzyskane dane potwierdzają wyraźnie większą aktywność młodzieży w realizacji wyjazdów krótkookresowych. Przejawia się ona zarówno w wyjazdach realizowanych w ciągu tygodnia (po pracy lub szkole), weekendowych (z noclegiem lub bez), jak i dłuższych wyjazdach (1-, 2-tygodniowych lub dłuższych). O możliwościach dosyć swobodnej realizacji podróży turystycznych tej grupy decydują przede wszystkim dwa czynniki: stosunkowo duża ilość czasu wolnego i brak (w przypadku zdecydowanej większości) innych obowiązków poza nauką.

Porównanie uzyskanych wyników z innymi kategoriami wskazuje, że wraz z wiekiem wyraźnie spada aktywności turystyczna wyrażająca się dużą częstotliwością wyjazdów, zwłaszcza tych realizowanych w ciągu tygodnia, weekendowych z noclegiem oraz krótkookresowych (do 3 dni). O ile średnio co trzeci ankietowany student i uczeń odbywał weekendowe wyjazdy turystyczne z noclegiem, to w grupie seniorów było to zaledwie 5%. Nieco inaczej przedstawia się popularność wyjazdów długookresowych. Podróże 1-, 2-tygodniowe realizował zbliżony odsetek mło-

dzieży (uczniów i studentów) i aktywnych zawodowo do 44 roku życia (były to przede wszystkim rodziny z dziećmi). W przypadku podróży dłuższych niż dwa tygodnie wyższy był udział młodzieży i seniorów. W pierwszej z wymienionych grup o realizacji długookresowych podróży turystycznych decyduje potrzeba zapewnienia dzieciom wypoczynku po trudach nauki szkolnej. Z kolei stosunkowo duży udział seniorów (przy ogólnie niższym poziomie aktywności) może wynikać z większego zainteresowania tej grupy turystyką zdrowotną.

Biorąc pod uwagę sytuację młodzieży z rodzin o niższych dochodach, należy podkreślić, że ograniczone środki finansowe wpływają przede wszystkim na modyfikację ich zachowań turystycznych, w tym przypadku zastępowanie długich, bardziej kosztownych podróży, krótszymi (rys. 3). W starszych grupach wieku niskie dochody znacznie częściej decydują o całkowitej rezygnacji z tej formy aktywności.

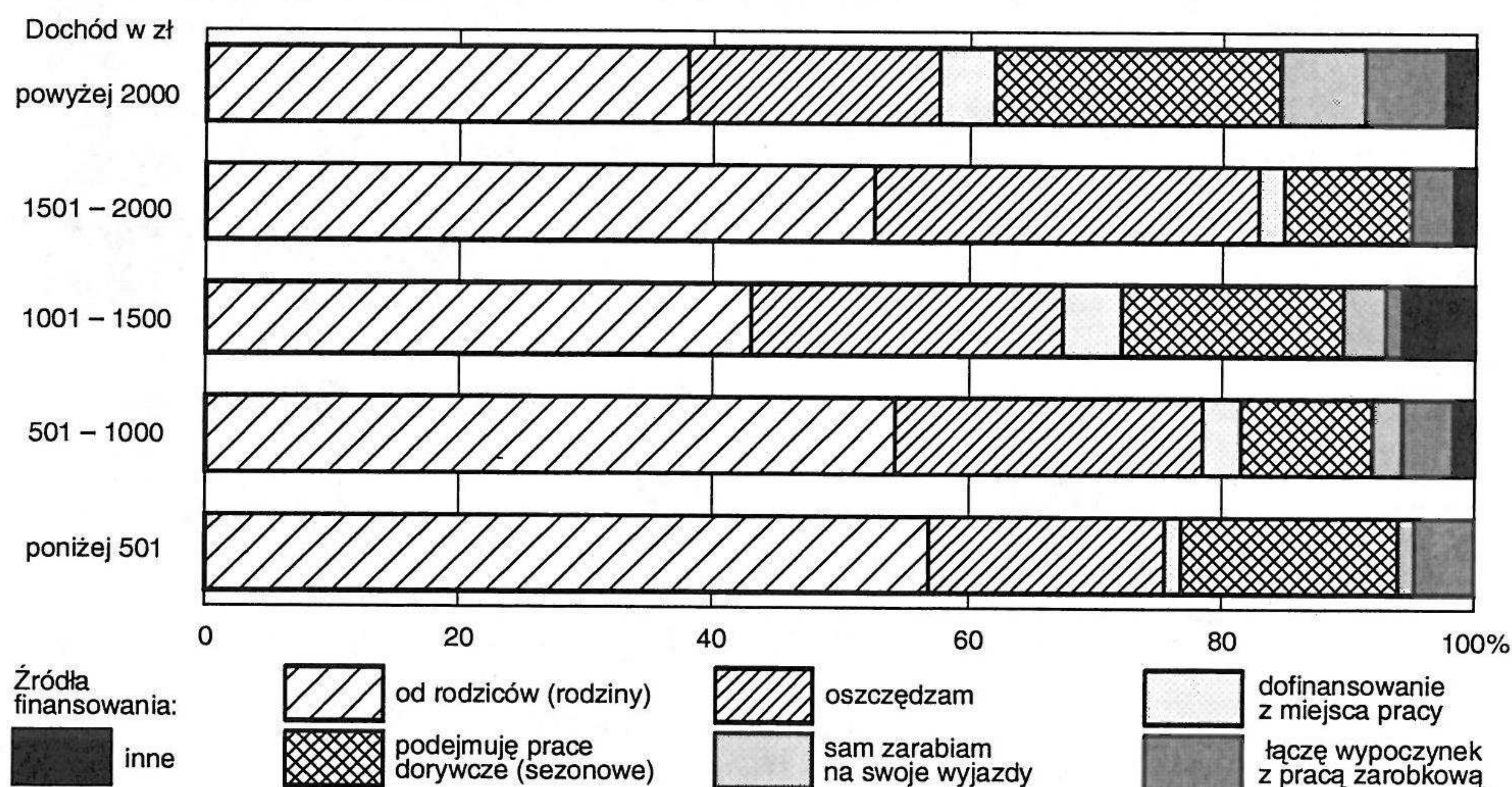

Rys. 3. Zależność między dochodem a częstotliwością wyjazdów turystycznych młodzieży
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Analizując uwarunkowania aktywności turystycznej młodzieży z rodzin o niskich dochodach, sprawdzono, skąd pochodziły środki na finansowanie podróży turystycznych i jaki był udział instytucji społecznych w poprawie dostępu do turystyki tej grupy. Jak wskazują wyniki przeprowa-

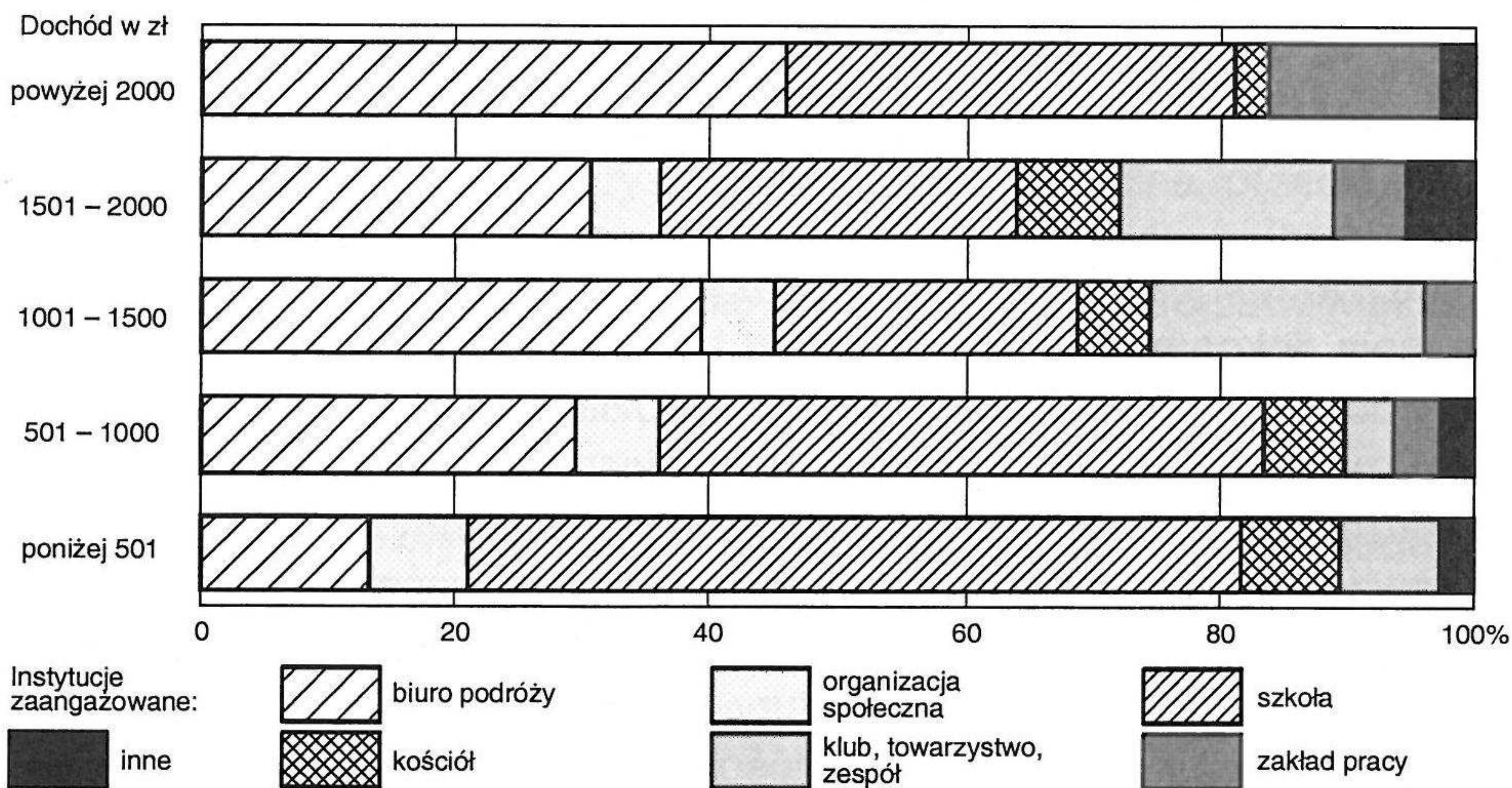
dzonych badań, największy udział w finansowaniu wyjazdów turystycznych mieli rodzice. Zaskakujący, ale i niepokojący jest fakt, że uzależnienie od rodziców wzrasta w gorzej sytuowanych rodzinach. Co więcej, pomoc socjalna z zakładów pracy w niewielkim stopniu poprawia trudną sytuację materialną najuboższych rodzin. W przypadku zbadanej populacji obejmuje ona częściej lepiej sytuowanych (rys. 3–4).

Wyjaśniając taki stan rzeczy, należy uwzględnić, że ilość środków na pomoc socjalną i jej przeznaczenie jest indywidualną sprawą każdego zakładu pracy, trudno zatem oczekiwać jednakowej polityki w tym zakresie prowadzonej w wielu różnych podmiotach gospodarczych. W związku z tym możliwość uzyskania pomocy finansowej rozpatrywana dla osób zatrudnionych w wielu różnych zakładach pracy jest uzależniona bardziej od ich kondycji finansowej, niż sytuacji materialnej rodzin pracowników. Oczywiście w skali jednostkowej przydział środków bazuje najczęściej na dochodzie na 1 członka rodziny. Sytuację dodatkowo komplikują inne uwarunkowania niskich dochodów gospodarstw domowych, np. bezrobocie jednego lub obojga rodziców. A zatem dla ogółu powinniśmy się spodziewać raczej większej zależności między niskim dochodem uzyskiwanym przez rodziców a brakiem pomocy socjalnej.

Rys. 4. Źródła finansowania wyjazdów turystycznych młodzieży z uwzględnieniem sytuacji materialnej rodzin
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Dodatkowym źródłem finansowania własnych potrzeb związanych z aktywnością turystyczną jest dla młodzieży praca. Najczęściej ma ona charakter pracy dorywczej sezonowej. Zarabiała w ten sposób na wakacje prawie 23% młodzieży z rodzin o najniższym dochodzie, ale jeszcze więcej, bo ponad 35% z rodzin o najwyższym statusie materialnym. Znacznie bardziej samodzielni i niezależni w tym względzie są zatem uczniowie pochodzący z zamożnych rodzin. Mniejsze zaangażowanie młodzieży z rodzin o niskim dochodzie, mimo że może wynikać z obiektywnych przeszkód, wskazuje na potrzebę prowadzenia wszelkich działań w celu wyrównywania szans rozwoju. Wydaje się, że dokładne rozpoznanie problemu pomoże w opracowaniu i wdrażaniu skutecznych programów aktywizacji środowisk zagrożonych marginalizacją.

Rys. 5. Instytucje zaangażowane w organizację wyjazdów turystycznych dla młodzieży z uwzględnieniem sytuacji materialnej rodzin

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Istotny wpływ na poprawę dostępu do różnych form turystyki mają, jak założono w pracy, szkoła i inne instytucje społeczne (kluby, zespoły, towarzystwa) (rys. 5). Aby zweryfikować to założenie, ustalono kto był organizatorem wyjazdów, w których uczestniczyli uczniowie. Ponadto sprawdzono, czy wymienione instytucje w jednakowym stopniu działały na rzecz młodzieży pochodzącej z rodzin o różnym statusie materialnym. Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, że dla całej badanej grupy

zdecydowanie największe znaczenie w kreowaniu aktywności turystycznej miała szkoła – wskazało ją prawie 40% młodzieży. Znacznie mniej popularne były wyjazdy zorganizowane przez różnego rodzaju kluby, towarzystwa czy zespoły (10%), a także inne organizacje społeczne oraz Kościół (po ok. 7%). Bardziej szczegółowa analiza, uwzględniająca sytuację materialną uczniów, wykazała, że w środowiskach o niskim dochodzie znacząco wzrasta rola szkoły, a stosunkowo niewielkie jest znaczenie organizacji społecznych czy Kościoła (rys. 5).

Wpływ różnego rodzaju klubów czy towarzystw nie wykazał istotnego związku z sytuacją materialną uczniów i wydaje się zupełnie przypadkowy. Wskazuje jednak na inną, być może bardziej istotną kwestię, a mianowicie potwierdza ogólnie mniejszą aktywność młodzieży pochodzącej z biedniejszych rodzin.

3. Podsumowanie

Duża aktywność turystyczna młodzieży na tle z innych grup wieku (porównania dokonane przy zachowaniu tych samych przedziałów wielkości dochodu), wskazuje na większą siłę oddziaływania na tę grupę docelową czynników społecznych i psychologicznych. W kategorii czynników społecznych należy zaakcentować znaczenie rodziny, z typową dla niej postawą dążenia do zapewnienia dzieciom możliwości wypoczynku. Nie bez znaczenia pozostaje również społeczna akceptacja takiej postawy i przekonanie o dużym znaczeniu turystyki we współczesnym życiu.

Z pewnością na wzrost aktywności młodzieży wpływ mają indywidualne potrzeby i związane z nimi motywacje. Stymulują one do działania, a ich odzwierciedleniem jest większe, niż w innych grupach wiekowych, zróżnicowanie preferowanych rodzajów turystyki.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w ogólnym ujęciu ograniczenia finansowe znacznie słabiej oddziałują na aktywność turystyczną młodzieży niż osób dojrzałych. Co prawda wysokość dochodu decyduje o takich parametrach, jak czas trwania wyjazdów turystycznych czy rodzaj uprawianej turystyki, rzadko jednak prowadzi do całkowitej rezygnacji z tej formy aktywności.

Rozpatrując na tym szerszym tle sytuację młodzieży z rodzin o niskim dochodzie, stwierdzono, że czynnik ekonomiczny znacznie modyfikuje jej

zachowania turystyczne. Brak możliwości finansowania kosztownej turystyki kwalifikowanej czy zagranicznej rekompensowany jest bardziej licznym uczestnictwem w innych formach. Podobnie ograniczenia w zakresie realizacji długotrwałych wyjazdów turystycznych powodują wzrost popularności podróży krótkookresowych.

Badając znaczenie instytucji społecznych w kształtowaniu aktywności turystycznej młodzieży znajdującej się w trudnej sytuacji materialnej, stwierdzono, że zdecydowanie najważniejszą rolę odgrywa szkoła. Z pewnością uzyskany wynik jest konsekwencją powszechności edukacji szkolnej, również tej na poziomie ponadgimnazjalnym, z racji której szkoła jako instytucja publiczna łatwo dociera również do uczniów z ubogich środowisk. Ograniczone możliwości tak szerokiego oddziaływania innych instytucji społecznych postulują jeszcze większe i bardziej celowe wykorzystanie szkoły w tym zakresie.

Innym ważnym czynnikiem, który powinien z założenia wyrównywać szanse na uczestnictwo w turystyce, jest pomoc socjalna, przede wszystkim oferowana w miejscu pracy. Niestety, przeprowadzone badania nie potwierdziły tego założenia, a środki finansowe z tego źródła w większym stopniu zasilają budżety domowe rodzin średnio zamożnych lub dobrze sytuowanych.

Niepokojące wyniki przyniosła również analiza źródeł finansowania wyjazdów turystycznych i na tym tle aktywność młodzieży w podejmowaniu pracy zarobkowej. Ponownie młodzież z ubogich środowisk wykazała się większą inercją niż jej zamożniejsi rówieśnicy, mogący liczyć na większą pomoc rodziców. Co prawda postawa ta może być efektem zupełnie obiektywnych przeszkód, takich jak konieczność pomagania rodzicom w ich obowiązkach, ale pełne rozpoznanie problemu wymaga szczegółowych badań w tym zakresie.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, warto podkreślić stosunkowo niską skuteczność pomocy socjalnej, a także mniejsze zaangażowanie młodzieży z ubogich rodzin w poprawę własnej sytuacji finansowej. Spostrzeżenia te wskazują na konieczność prowadzenia bardziej celowej polityki aktywizacji środowisk zagrożonych marginalizacją.

Literatura

- Garbarski L., 1994, *Zrozumieć nabywcę*, PWE, Warszawa.
- Grzelak-Kostulska, E., Hołowiecka B., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2010, *Profil aktywności turystycznej seniorów*, [w:] Kałuża D., Piotr Szukalski P. (red.), *Jakość życia seniorów w XXI wieku. Ku aktywności*, Wyd. Biblioteka, Łódź.
- Lawson R., 1999, *Patterns of tourist expenditure and types of vacation cross the family life cycle*, [w:] Pizam A., Mansfeld Y. (red.), *Consumer behaviour in travel and tourism*, The Haworth Hospitality Press, New York–London–Oksford.
- Niezgoda A., Zmyślony P., 2006, *Popyt turystyczny. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, Wyd. AE, Poznań.
- Nowak L., 1995, *Pozaekonomiczne determinanty zachowań nabywców*, Wyd. AE, Poznań.
- Śniadek J., 2007, *Konsumpcja turystyczna polskich seniorów na tle globalnych tendencji w turystyce*, *Gerontologia polska*, 15 (1–2).
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 roku*, 2010, GUS, Warszawa: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_661_PLK_HTML.htm.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku*, 2005, GUS, Warszawa.